

IK HEB OOK WAT TE VERTELLEN!

IK HEB OOK WAT TE VERTELLEN!

Communiceren met pubers en adolescenten

Martine F. Delfos

*Pubers willen hun hersens gebruiken,
volwassenen zijn bang dat ze dat niet doen.*

Voor Janneke

Eerste druk 2005 tot en met vierde druk 2007 (ISBN 90 6665 652 2)
Vijfde druk 2009 tot en met achtste druk 2014 (ISBN 978 90 8850 033 6)
Negende licht gewijzigde druk, mei 2016

Duitse editie: *Wie meinst du das? Gesprächsführung mit Jugendlichen*. Beltz Verlag,
Weinheim/Basel (2015, 6e druk 2015). ISBN: 978-3-407-85728-6, tevens verschenen als e-bookversie

Informatie over overige uitgaven van Martine F. Delfos: www.mdelfos.nl

Ik heb ook wat te vertellen!
Communiceren met pubers en adolescenten
Martine F. Delfos

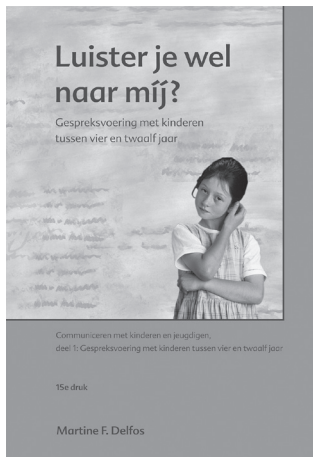
ISBN 978 90 8850 706 9
NUR 847

© 2005-2016, M.F. Delfos; B.V. Uitgeverij SWP Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprerecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot Uitgeverij SWP (Postbus 12010, 1100 AA Amsterdam-Zuidoost) te wenden.

COMMUNICEREN MET KINDEREN EN JEUGDIGEN

Deel 1
Luister je wel naar mij?
Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar
17e druk

Deel 2
Ik heb ook wat te vertellen!
Communiceren met pubers en adolescenten
9e druk

INHOUD

Korte inhoudsopgave

Uitgebreide inhoudsopgave	13
Voorwoord	17
Ten geleide	19
1 Inleiding: Hersens op 'aan'	21
2 Prepuberteit en puberteit: Groei en ontwikkeling	29
3 Pubers opvoeden: Vallen en opstaan	89
4 Gesprekstechnieken: Belangstelling en respect	121
Dagboekfragmenten van Josie, een dertienjarig pubermeisje	167
5 De puber bevragen: Hoor en wederhoor	177
6 Socratische methode: Doen ontdekken	193
7 Gespreksvoering leeftijdsgewijs	211
8 Epiloog	223
Bijlage 1: Oefeningen in communiceren	225
Bijlage 2: Aandachtspunten	233
Bijlage 3: Communiceren met adolescenten leeftijdsgewijs	241
Lijsten van voorbeelden, afbeeldingen en overzichten	243
1 Voorbeelden	243
2 Afbeeldingen	244
3 Overzichten	245
Literatuur	247
Namenregister	263
Zakenregister	267
Auteursinformatie	271

INHOUD

Uitgebreide inhoudsopgave

Korte inhoudsopgave	11
Voorwoord	17
Ten geleide	19
1 INLEIDING: HERSENS OP 'AAN'	21
Eerlijke communicatie	22
Hersens op 'aan'	23
De slimme puber	26
Opbouw van het boek	27
Aandachtspunten	28
2 PREPUBERTEIT EN PUBERTEIT: GROEI EN ONTWIKKELING	29
De puberteit als verzinsel	30
Geslachtsrijping	32
De groeispuurt	36
Hersenen	40
Hormonen	42
Socialisatie	45
Voeding en gezondheid	47
Seksualiteit	49
Identiteitsvorming	57
Leeftijdsgenoten en vriendschappen	65
De verdieping van het denken	68
Morele ontwikkeling	74
Het belang van de school	76
Het virtuele milieu	85
Probleemgedrag	87
Aandachtspunten	87
3 PUBERS OPVOEDEN: VALLEN EN OPSTAAN	89
Aandachtsroute van geboorte tot adolescentie	89
De opvoeding in de puberteit	93
Gedragsverandering en afspraken maken	96
Probleemgedrag	101
Echtscheiding	103

Traumatische gebeurtenissen	107
Alcohol en drugs	111
Depressie en zelfdoding	114
Communiceren is van fundamenteel belang bij problemen	117
Aandachtspunten	118
4 GESPREKKEN VOEREN: BELANGSTELLING EN RESPECT	121
Cultuuromslag	121
Kwaliteit van een gesprek	124
Communicatievoorwaarden, algemeen	127
Communicatievoorwaarden, pubers	129
Aandachtspunten die van belang zijn in gespreksvoering met jongeren	131
Metacommunicatie	132
Loyaliteit	135
Moderne communicatiemiddelen	137
Taalvaardigheid en geslotenheid	143
Jongens verschillen van meisjes	145
Opbouw gesprek	150
1 <i>De voorbereiding</i>	152
2 <i>De introductie</i>	153
3 <i>De startvraag</i>	158
4 <i>De romp</i>	159
5 <i>De afronding</i>	161
Aandachtspunten	164
DAGBOEKFRAGMENTEN VAN JOSIE, EEN DERTIENJARIG PUBERMEISJE	167
5 DE PUBER BEVRAGEN: HOOR EN WEDERHOOR	177
Vraagtechnieken	177
Lichaamstaal	190
Metacommunicatie als reparatiemiddel	191
Aandachtspunten	191
6 SOCRATISCHE METHODE: DOEN ONTDEKKEN	193
Socrates de wijze	193
Socratische basisregels bij gespreksvoering	193
Vraaggericht werken	196
Toepassingen	197
0 <i>Respect, warmte, bescheidenheid</i>	197
1 <i>Ervan overtuigd zijn dat de ander deskundig is</i>	201
2 <i>De deskundigheid van de ander naar buiten halen</i>	203
3 <i>Eerder vragen dan vertellen</i>	205
4 <i>Doen ontdekken</i>	207
Aandachtspunten	210

7	GESPREKSVOERING LEEFTIJDSEWIS	211
	Adolescentie opgedeeld in fasen	211
	Fase I: 12 tot 14 jaar	212
	Fase II: 14 tot 16 jaar	215
	Fase III: 16 tot 18 jaar	218
	Fase IV: 18 tot 21 (->25)	220
	Aandachtspunten	221
8	EPILOOG	223
	Bijlage 1: Oefeningen in communiceren	225
	Bijlage 2: Aandachtspunten	233
	Bijlage 3: Communiceren met adolescenten leeftijdsgewijs	241
	Lijsten van voorbeelden, afbeeldingen en overzichten	243
	1 Voorbeelden	243
	2 Afbeeldingen	244
	3 Overzichten	245
	Literatuur	247
	Namenregister	263
	Zakenregister	267
	Auteursinformatie	271

VOORWOORD

Als je leerlingen in het voortgezet onderwijs vraagt wat zij van hun leraren verlangen dan is dat beschikbaarheid en toegankelijkheid (je moet er een praatje mee kunnen maken) en je moet ervan op aan kunnen. Een leraar is er vooral om te luisteren en misschien ook om je te helpen als je dat zou willen (maar dat komt dan wel) en een leraar is safe. Wat leraren onder elkaar vooral waarderen, didactische bekwaamheid, orde kunnen houden en veel van je vak weten, interesseert hun leerlingen minder. Dat valt leerlingen pas op als er eerst een goede relatie met de leraar is ontstaan. Leerlingen zien hun leraar dus eerst als mens die voor hen van betekenis is, niet als functionaris.

Als je dit boek van Martine Delfos leest, bekruipt je de behoefte te zoeken naar de geschiedenis van de alleenspraak, zo kenmerkend voor ons onderwijs en zo kenmerkend ook voor het gedrag van veel opvoeders daarbuiten. En valt het met de alleenspraak wel mee, dan toch blijkt het ontzettend moeilijk voor ons om onze kinderen, leerlingen, studenten, de goede vragen te stellen en geconcentreerd te luisteren. Hoe is ze ontstaan, deze cultuur van de alleenspraak, of is ze er altijd al wel geweest in de verhouding van ouderen en jeugd? Hoe het ook zij, de behoefte van jonge mensen aan aandacht en begrip van hun ouders en hun leraren, en de behoefte aan toetsing en confrontatie is er niet minder om, en een goed antwoord blijkt in het geheel niet vanzelfsprekend.

Een goed intermenselijk antwoord is niettemin noodzakelijk, willen we niet het risico lopen dat onze jongeren onthecht raken, of verbondenheid als basis voor individueel en gemeenschappelijk welbevinden niet meer herkennen. Jongeren vormen een min of meer zelfstandige maatschappelijke factor met de beschikking over ruime financiële middelen, over een hoog ontwikkeld communicatief netwerk en over toegang tot in beginsel alle kennisbronnen. Zij maken zelf hun keuzes en kunnen deze ook doorzetten. Daarmee in verbinding blijven is de kunst voor opvoeders en wel zo, dat jongeren, individueel en collectief, bereid blijven hun potentieel in te zetten voor anderen, voor gemeenschappelijke belangen. Het is de kunde en de kunst van communicatie die hier gevraagd wordt: actieve beschikbaarheid en toegankelijkheid van de volwassene, als gesprekspartner die begrijpt en confronteert, en tegelijk veiligheid betekent.

Martine Delfos verstaat deze kunde en kunst, als therapeut, als raadgever van opvoeders, als voorvechtster van de rechten van het kind, als auteur en als wetenschapper. Ze is praktisch en gefundeerd tegelijk in haar tekst en bovenal geëngageerd. Dat laatste zal de lezer van de eerste tot de laatste regel herkennen.

Ik wens dit boek, als zicht op menselijke verbondenheid, heel veel succes.

Luc Stevens

*emeritus hoogleraar orthopedagogiek
directeur Nederlands Instituut voor
Onderwijs en Opvoedingszaken (NIVOZ)*

TEN GELEIDE

Het werd me al zo vaak gevraagd: wanneer ga je nu een boek over communiceren met pubers schrijven? Lange tijd wilde ik dat niet, maar de vraag nam toe. Toen ik mijn boek over de verschillen en overeenkomsten tussen mannen en vrouwen (*De schoonheid van het verschil. Waarom mannen en vrouwen verschillend zijn én hetzelfde*) had geschreven – een feest! – was er ruimte voor communiceren met adolescenten. Ik nam de gelegenheid te baat om het in te bedden in een ‘serie’ communiceren met kinderen en jeugdigen. Het eerste deel (*Luister je wel naar mij? Gespreksvoering met kinderen tussen vier en twaalf jaar*) was aan zijn tiende druk toe en dit was een mooie gelegenheid om het op elkaar af te stemmen.

Het eerste deel wordt uitvoerig gebruikt in opleidingen en daarom zijn beide boeken in de serie ook iets meer hierop toegespitst in de zin dat er een uitgebreide bijlage met oefeningen is opgenomen voor de opleidingspraktijk.

Ik dank Floris Hartmann, mijn researchassistent, voor zijn zoektochten op internet en in de bibliotheken naar materiaal voor dit boek. Nicolien van der Keur dank ik voor de vormgeving en Ron Heijer voor de redactie.

Josie (pseudoniem) dank ik voor het ter beschikking stellen van haar dagboekfragmenten.

Ik dank de adolescenten die mij met hun voorbeelden geholpen hebben adolescenten te begrijpen.

Ik dank mijn eigen ex-pubers die nog steeds de vreugde van mijn leven zijn.

Martine F. Delfos, 2005, *Melbourne/Utrecht*

Het is erg fijn om te ervaren dat het boek laat zien dat het in een behoefte voorziet. In deze druk zijn opnieuw verbeteringen en wat recente onderzoeken verwerkt. Jammer genoeg wordt communicatie met jongeren zo weinig onderzocht, dat er niet veel nieuw onderzoek is, buiten vooral Amerikaans onderzoek hoe seksueel gedrag van jongeren te beteugelen... Wel is de paragraaf over het virtuele milieu aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen zoals Facebook, WhatsApp en dergelijke.

Martine F. Delfos, 2016

1 INLEIDING

Hersens op 'aan'

'Het is hier geen hotel! Je komt hier alleen maar om te eten en te slapen!' Deze tijdloze zin, door zoveel ouders overal op de wereld uitgesproken, drukt de gekwetstheid van ouders uit over hun veranderde positie in het leven van hun kind. Tijdens de jonge jaren van het kind zijn de ouders de spil van het bestaan van hun kind; met de schoolgang wordt de eerste bres geslagen in deze bevoorrechte positie. Kinderen drukken het op de basisschool uit door hun zinnen te beginnen met *'Maar de meester zegt....'* Ze laten zien dat hun ouders niet de enige volwassenen zijn wier oordeel van belang is. Wanneer ze wat ouder worden, einde basisschool, richten kinderen al hun aandacht op leeftijdgenoten. Ze willen vrienden en vriendinnen maken en ze willen zich een gunstige positie verwerven temidden van hun leeftijdgenoten. Vanaf de middelbare school doet de puberteit zijn intrede en worden ouders bewust door hun kinderen naar de achtergrond gedrukt; de wereld van de adolescent draait om zijn of haar leeftijdgenoten (oefening 1.1, bijlage 1).

Toch blijven ouders de bodem van het bestaan van hun kind, ook van hun volwassen kind. Maar het is een hele taak om bij die veranderende kinderen jezelf als ouder staande te houden en voldoende mee te kunnen bewegen met de ontwikkeling van je kind. De rode draad is contact. Die rode draad moet niet knappen en knapt ook zelden, hoe bang ouders daar ook voor zijn. In een gezin met een puber nemen de dagelijkse ruzies toe. Echter, de relatie tussen ouders en jongeren verslechtert in feite niet ernstig (Paikoff en Brooks-Gun, 1991) en blijft ook tijdens de puberteit redelijk positief (Stattin en Magnusson, 1990). Nadat kinderen het huis uitgaan, heeft 51,5 procent nog een of meer keren per week face-to-face-contact met zijn of haar ouders (Kalmijn en Dykstra, 2004). Het ligt wat lager voor hoogopgeleiden, omdat die vaker verder weg wonen, maar voor de meeste ouders en kinderen geldt dat het onderlinge contact levenslang en frequent blijft. Na de puberteit is de relatie van ouders en kinderen, vaak tot ieders verrassing, meestal beter en dieper dan ooit, maar ook gelijkwaardiger.

In 2013 zijn er 4.927.000 kinderen en jongeren in Nederland, daarvan is 2.646.641 tussen de 12 en 25 jaar, en 590.111 tussen de 15 en 20 jaar (Jeugdmonitor, 2013).

Om goed op te voeden en goed de puberteit door te komen, is communicatie wezenlijk. Talig communiceren is kenmerkend voor mensen. Als dat niet in woorden gebeurt, maar in *gebarentaal*, wordt communiceren al vrij moeilijk. Maar we zijn ernstig onthand wanneer talig communiceren niet mogelijk is. Dit gebeurt bij

de baby die taal nog niet beheerst, bij buitenlandse mensen of in geval van een afwijkende ontwikkeling zoals bij mensen met een vergaande verstandelijke handicap. Het is zelfs zo dat we de neiging hebben bij buitenlanders die onze taal niet beheersen terug te vallen in de wijze van communiceren met baby's (hoog stemgeluid) of mensen met een verstandelijke handicap (alles simpel en concreet uitleggen en herhalen) (oefeningen 1.2 en 1.3, bijlage 1).

Communiceren is contact maken, een van de meest wezenlijke dingen van het menselijk bestaan. Maar hoe wezenlijk communiceren en contact ook zijn, het is voor de mens niet eenvoudig om te communiceren en ook niet om contact te leggen.

Wanneer men een probleem heeft met sociale interactie, zoals het geval is bij autisme, dan is het maken van contact en het onderhouden ervan plotseling heel moeilijk (Delfos, 2011a; 2016a).

De behoefte tot contact is er altijd geweest en zal er altijd zijn. Non-verbaal contact is snel gelegd, doeltreffend en voelt vrij zeker. Maar daarop durven vertrouwen, lukt mensen niet zo goed; ze houden zich 'angstvallig' vast aan woorden en die kunnen tot veel misverstanden leiden (oefening 1.4, bijlage 1).

⊠ *Een aardig voorbeeld van het verschil tussen verbaal en non-verbaal is de uitdrukking: Begrijp je? Deze zin wordt meestal uitgesproken op het moment dat je eigenlijk vrij zeker – op basis van non-verbale signalen – weet dat de ander het niet begrijpt. Deze zekerheid helpt de mens weinig, want hij of zij durft er nauwelijks tegenin te gaan als iemand zegt: Ja. Meestal gaan we, met een ongemakkelijk gevoel, door met wat we aan het zeggen waren. Terwijl we van binnen wel weten dat de ander het niet begrepen heeft. We bouwen dan zo onopvallend mogelijk toch een uitleg in.* ⊠

EERLIJKE COMMUNICATIE

Communiceren is moeilijk en toch hebben de meeste mensen pas echt door dat ze moeite met communiceren hebben wanneer ze met pubers praten. Als je wilt leren communiceren is de beste leerschool om met pubers te praten. Zij laten je merken of je echt communiceert of niet, vooral tussen de dertien en zestien jaar. Een puber is vaak eerlijk in zijn of haar aanvaarding of afwijzing van de communicatie met volwassenen. Met pubers moet je écht communiceren anders vertrekken ze, letterlijk of figuurlijk. Communiceren met pubers is misschien wel de meest leerzame, eerlijke en meest dynamische communicatie die er bestaat. Wie oprecht met pubers communiceert, raakt onder de indruk van wat ze te bieden hebben. In de periode voorafgaand aan de puberteit passen kinderen zich in grote lijnen aan de volwassenen aan, zodat deze niet doorhebben wat het kind van binnen echt denkt en voelt. Het is van daaruit niet altijd duidelijk hoe we overkomen, of het kind begrijpt wat de bedoeling is en vooral of het kind voldoende kan vertellen wat er in hem of haar omgaat. Na de puberteit zijn mensen meestal te beleefd om botweg een communicatie af te breken en oprecht hun eigen mening te zeggen. Tijdens de puberteit komt

het erop aan dat men echt communiceert, anders haakt de puber af. De puber slaat 'vermoeid' zijn ogen naar boven, en zijn of haar gezicht staat op: 'Ben je klaar, 'kan ik al naar mijn vrienden,' 'jahaa...,' 'ben je uitgepreekt?' Dan sta je als ouders met je mond vol tanden. Een puber laat vaak zonder omwegen weten dat een volwassene niet communiceert en geen contact maakt. De volwassene praat vaak zonder echt af te stemmen op de ander en eerder om een eigen verhaal kwijt te raken, dan om echt te communiceren met de puber.

⊠ *Een van de meest voorkomende wanhoopskretten van ouders tegen hun kinderen in de puberteit is de zin waarmee dit boek opent: 'Het is hier geen hotel. Je komt hier alleen maar om te eten en te slapen!' De jongere gaat volledig op in de omgang met leeftijdgenoten, de ontdekking van de wereld en zichzelf. Hij of zij lijkt weinig op zijn of haar ouders gericht te zijn. Nu is het omgekeerde net zo vaak het geval, namelijk dat ouders op zichzelf en hun bezigheden zijn gericht, maar dat hebben ze vaak niet door.* ⊠

Volwassenen hebben de neiging om in de communicatie met kinderen en jongeren de hersens van kinderen en jongeren op 'uit' te zetten. Dat doen ze door te vertellen, en niet uitnodigend te zijn en te luisteren en te vragen. Meestentijds vertellen volwassenen kinderen en jongeren wat ze van iets vinden en luisteren weinig naar het verhaal van het kind of de jongere zelf (oefening 1.5, bijlage 1).

De manier om echt te communiceren, is de socratische manier. Socrates, de Griekse wijsgeer, ging uit van de deskundigheid van de ander. Hij stelde vragen, en vroeg door in plaats van zelf te vertellen.

Waar het op neerkomt, is de hersens van de ander op áán te zetten. Pubers reageren daar gretig op en je kunt dan diep in contact raken met elkaar. Maar als volwassene zijn we veel te vaak bezig om ons eigen verhaal af te steken. Pubers vinden ook vaak dat ze behandeld worden alsof ze kleine kinderen zijn die niet kunnen denken. Ze vinden dat volwassenen vaak 'preken'. Maar toch vinden we – terecht – dat we iets te vertellen hebben aan een puber en maken ons zorgen, vinden het nodig om de adolescent te beschermen tegen de gevaren die hij of zij door een gebrek aan kennis en ervaring niet ziet of over het hoofd ziet. De vraag is dus hoe te communiceren en te zorgen dat de puber over de noodzakelijke informatie beschikt. Om te zorgen dat de puber zijn of haar leven goed kan leiden en beschermd wordt tegen gevaren moet de volwassene niet zijn kennis spuien, maar het denkproces van de jongere door middel van vragen begeleiden. En niets verruimt vervolgens ook het eigen denken meer dan het te scherpen aan een puber, aan een adolescent.

HERSENS OP 'AAN'

Als we naar onderzoek over communiceren kijken, valt op dat er nog weinig werk verricht is over communiceren met kinderen en jongeren. We hebben het kind nog maar net 'ontdekt' aan het einde van de twintigste eeuw (Delfos, 2001) en het onder-

zoek naar wat kinderen beweegt, staat nog in de kinderschoenen ondanks anderhalve eeuw ontwikkelingspsychologie en vele denkers daarvoor die zich over het kind gebogen hebben. De voorwaarden waaronder gespreksvoering met kinderen plaatsvindt, staat volop in de belangstelling en de eerste resultaten komen vrij. Bij jonge kinderen is het vaak moeilijk om te communiceren omdat hun verbale capaciteit nog niet voluit ontwikkeld is. Wanneer kinderen kunnen spreken, wil dat nog niet zeggen dat ze hun gevoelens herkennen, hun gedachten onder woorden kunnen brengen of weten hoe ze vragen moeten formuleren. Ze stellen *'repeteervragen'*, vragen die ze herhalen omdat ze niet weten welke vraag ze moeten stellen om het gewenste antwoord te krijgen. Op 'hoop van zegen' herhalen ze de vraag om het antwoord te krijgen waarnaar ze op zoek zijn (Delfos, 2011b).

Wat betreft het onderzoek van communiceren met jongeren is de stand van zaken aan het begin van de eenentwintigste eeuw nog heel beginnend. Wel is er al sinds jaar en dag over jongeren gedacht en geschreven. In 1966 ontstaat er beroering in wetenschappelijke kringen omdat burgemeester van Hall van Amsterdam een bewering aan Socrates toeschreef die niet meer terug te vinden leek dan alleen in een boek uit 1953 (Patty en Johnson). Het is dus de vraag of het wel van Socrates afkomstig is, maar de inhoud van de tekst (kruisen van benen, opstaan wanneer ouderen binnenkomen) maakt duidelijk dat het oud is. Van Hall gebruikte het om de tijdloze opstandigheid van de jeugd te typeren bij de studentenrellen in 1966, en de kern wordt steeds opnieuw in iedere generatie gezegd:

⊠ *Kinderen van nu houden van luxe, ze hebben slechte gewoontes, minachting voor autoriteit, tonen een gebrek aan respect voor ouderen en kletsen liever dan dat ze leren. Kinderen zijn tegenwoordig tirannen, niet de dienaren van het huishouden. Ze staan niet meer op wanneer ouderen de kamer binnenkomen. Ze spreken hun ouders tegen, vallen mensen in de rede, eten lekkernijen aan tafel, kruisen hun benen en tyranniseren hun leraren* (Volgens Patty en Johnson, 1953, van Socrates [470 tot 399 v.C.] via Plato, blz. 277). ⊠

Om een communicatie wederzijds uitwisselend te maken en tot een echte dialoog te komen, moeten de gesprekspartners hun hersens op 'aan' hebben. Ze moeten beiden deelnemen aan het gesprek en denkend en sprekend samen een mening vormen. We signaleerden al dat volwassenen de neiging hebben om in de communicatie met kinderen en jongeren hun hersens op 'uit' te zetten. Ze vertellen de kinderen en jongeren wat ze van iets vinden, maar zelden communiceren ze zodanig dat ze de ander echt uitnodigen tot nadenken en tot het delen van wat er in hen omgaat. Jongeren raken daardoor ongeïnteresseerd in wat volwassenen te zeggen hebben. Dat ligt niet aan de intentie, die is vaak wel goed. Het ligt aan de wijze waarop volwassenen met kinderen en jongeren communiceren. Daarbij is de *attitude*, de houding die men aanneemt, van groot belang. We hebben het over jongeren, maar in de volgende zin kunnen we net zo goed 'kinderen' of 'mensen' invullen. In het boek over communiceren met kinderen (Delfos, 2011b) staat de hierna volgende zin ook, maar dan met het woord 'kinderen' in plaats van 'jongeren'.